

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM
VAZIRLIGI**

O‘RTA MAXSUS, KASB - HUNAR TA’LIMI MARKAZI

O N A T I L I V A A D A B I Y O T

(120 soat)

фанидан

**akademik litsey va kasb- hunar kollejlari uchun
o‘quv dasturi**

Toshkent-2010

Ushbu dastur O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus hamda Xalq ta'limi vazirliklarining 2010- yil- 1- iyuldagi 6/1 va 4/2-sonli qo'shma Hay'at majlisi qarori bilan tasdiqlangan va akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun ona tili va adabiyot fanidan uzviylashgan o'quv dasturi sifatida uzluksiz ta'lim tizimiga joriy etish uchun tavsiya etilgan.

Tuzuvchilar:

A.R. Rafiyev – O'zMU dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

N. G'ulomova – Respublika ta'lim markazi filologiya bo'limi metodisti

Dasturni optimallashtirishda ishtirok etgan ishchi guruhi a'zolari:

A.R.Rafiyev – O'zMU dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

N.G'ulomova – Respublika ta'lim markazi filologiya bo'limi metodisti

M. Qodirov – O'zMU dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

D.Shodiyeva – O'zMU qoshidagi S.Raximov akademik litseyi o'qituvchisi, filologiya fanlari nomzodi

X .Fayziyeva – Toshkent viloyati Qibray akademik litseyi ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Z. Abduazimova – Toshkent shahri, Uchtepa tumanidagi 197-maktab ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Sh.Sodiqova – Toshkent shahri, Yakkasaroy tumanidagi 144-maktabning ona tili va adabiyot o'qituvchisi

Taqrizchilar:

S.Sultonsaidova – filologiya fanlari nomzodi, dotsent

T. Niyozmetova – Nizomiy nomidagi TDPU dotsenti, f.f.n.

R.Abdusalomova– Respublika musiqa va san'atga ixtisoslashtirilgan maktab internat o'qituvchisi

Nashrga tayyorladi:

N. Chiniqulov – Ta'lim standartlari va o'quv adabiyotlarini takomillashtirish boshqarmasi boshlig'ining o'rinbosari

KIRISH

Fanni o'qitishning maqsadi va vazifalari

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilinishi bilan ta'lim tizimlarida jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. Natijada umumiy ta'lim to'qqiz yilga keltirildi. Undan keyingi bosqich o'rta maxsus bilim va kasb-hunar ta'limi bosqichi bo'lib, ushbu dastur kasb-hunar kollejlari o'quvchilariga mo'ljallangan.

Mazkur fanni kollej o'quvchilariga o'qitishdan asosiy maqsad milliy qadriyatlarimiz asosi sanalmish ona tilimiz va adabiyotimizning bebaho merosi, an'analari bilan tanish bo'lgan o'quvchilarning bilimlarini sistemali yo'sinda umumlashtirish va egallagan ko'nikmalarini mustahkamlashdir.

Kollejlarda o'qitiladigan «Ona tili va adabiyot» fanidan o'rta maktabda kam e'tibor berilgan mavzularni to'ldirish, o'quvchilar to'la anglab yetmagan yoki tushunilishida qiyinchilik tug'diradigan mavzularni kengroq izohlash va shu orqali yetarli nutqiy malakani shakllantirish, adabiy-badiiy matnlar ustida ishlash, ko'nikmalarni o'stirish kabi vazifalarni bajarishga qaratilgan.

Dasturni tuzishda ushbu fan bo'yicha umumiy o'rta maktab dasturiga asoslanildi va bu ta'lim bosqichida chuqur o'zlashtirilmagan bilimlarni singdirishga e'tibor berildi. Dastur mazmunida o'quvchilarning muayyan mavzu yuzasidan mustaqil fikr yuritishlariga, o'z ustlarida ko'proq ishlashlariga, bilim egallashning tipiklashtirishdan umumlashtirishga qarab borish, dalillarni sharhlash va asoslash yo'sinlariga asosiy diqqat qaratildi. Shuningdek, dasturni yaratishda tajribali metodist o'qituvchilarning taklif-istaklari, chet el kollejaridagi ta'lim tizimi mazmuni o'rganildi va inobatga olindi.

Ushbu dastur amaldagi dasturlardan birinchidan, umumiy o'rta maktabning sinovdan o'tgan yangi dasturlari negizida yaratilganligi, ikkinchidan, o'zlashtirilayotgan bilimlarning amaliy tadbiri bosh mezon sifatida tanlanganligi, hamda tarixiylik, izchillik, milliylik va zamonaviylik tamoyillariga to'la bo'y sundirilganligi bilan ajralib turadi.

Mustaqil demokratik jamiyat qurilishida insonning ma'naviy yetuk bo'lishi, o'z hayoti va kelajagining bunyodkoriga aylanishi, umuminsoniy madaniyatni egallashi, o'z Vataniga halol xizmat qila oladigan, ham ma'nan, ham jismonan barkamol yoshlarni tarbiyalash davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Shu bois ham O'rta maxsus kasb –hunar ta'limi “Adabiyot” dasturi milliy va jahon pedagogikasi tajribalariga asoslangan holda tuzilgan bo'lib, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” maqsad- vazifalarini amalda istifoda etishga qaratilgan va yangi pedagogik tafakkur asosida o'quvchilarga ta'lim berishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Uning negizida asosan inson va uning kamoli yotadi. Shu asoslardan kelib chiqib tuzilgan “Adabiyot” dasturining maqsad va vazifasi o'quvchilarning ongi, dunyoqarashi, ma'naviy dunyosini boyitish, ularga o'zligini anglatish, jamiyatning ongli a'zosi bo'lishlariga zamin yaratishdir. Bolalarda o'rganiladigan asarlar, ularning qahramonlari xatti-harakatiga o'z munosabatini bildiradi oladigan

darajada demokratik tafakkurni o‘stirishga, shuningdek, ularda burch, mas’uliyat, sha’n, qadr-qimmat, oriyat hissini, zavqlana olish xususiyatini uyg‘otish ko‘zda tutilgan. O‘z-o‘zini, atrofini o‘rab turuvchi tabiat, odamlar, boshqa millat- elatlarni, ularning madaniyatini, dini, e’tiqodini hurmat qilish, o‘z nuqtai nazariga ega bo‘lish, o‘zgalar fikrini hurmat qilish, muhokama, munozara qila olish madaniyatini rivojlantirish, umuman olganda, o‘quvchilarda ruhiy-hissiy kechinmalarini yuksaltirish, ularning ma’naviy-ruhiy olamlarini boyitish orqali vatanravarlik, insonsevarlik tuyg‘ularini singdirishni ko‘zda tutadi.

Dasturning asosiy talablaridan biri talabalarni bir “qolip”ga solmay, ularning fikrlash doiralarini kengaytirish, o‘z nuqtai nazarini erkin ifodalay olishga imkon berish va mustaqil fikrlashga, tafakkur qilishga yo‘naltirishdir. Unda o‘rganiladigan asar yuzasidan yagona fikr, xulosa chiqarish yo‘lidan borilmaydi, talabalar har birini o‘z fikri, o‘z qarashlari bo‘lishiga erishish ko‘zda tutiladi.

Dasturda o‘qituvchilarning tashabbuskorligini uyg‘otish, erkin fikrlash, mahalliy mintaqa materiallaridan foydalanishga imkon berish maqsadida dasturning 10-15 foizini istalgan badiiy yuksak asarlar bilan almashtirish mumkinligi hisobga olingan.

Dasturda o‘rni bilan bahs-munozara, she’rxonlik, g‘azalxonlik, bahru bayt musobaqalari o‘tkazilishi, o‘rganilgan badiiy asar yuzasidan mulohaza insho, mavzu himoyasi, taassurot yozilishi ko‘zda tutilgan.

Dastur **“Xalq og‘zaki ijodi - bebaho boylik”, “Qadimgi adabiy yodgorliklar -ma’naviyat durdonalari”, “Ildizni bilish o‘zlikni anglashdir”, “XX asr adabiyoti namunalari”, “Jahon adabiyoti xazinasidan”** kabi ruknlarga bo‘lingan bo‘lib, har bir ruknga o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, ta’biy va ruhiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda, o‘zbek, qardosh va jahon adabiyotining eng sara asarlari tanlab kiritildi.

Mazkur dastur asosida yaratiladigan darslik va o‘rganiladigan asarlar talaba kamolotida asosiy vosita hisoblanib, ular orqali nutqiy, hissiy, amaliy ko‘nikmalar rivojlantiriladi va quyidagi maqsadlar amalga oshiriladi:

-asar yuzasidan yagona xulosaga kelinmaydi, asar haqida har bir talabaning o‘z xulosasi bo‘lishiga e’tibor qaratiladi;

-o‘rganishga berilgan asarlar uning qahramonlari orqali talabalar insonni his qilishga, shu orqali o‘zligini tanishga o‘rgatiladi;

-o‘rganiladigan asarlarda aks etgan ilg‘or qarashlar, yuksak fikrlarning ahamiyati anglatiladi;

-o‘rganishga berilgan asarlar talabalarlarning dunyoqarashi, ma’naviyati va e’tiqodining shakllanishi, kengayishini ta’minlashga qaratiladi. Shu orqali talabalarlarda o‘z xatti-harakatiga baho bera olish, o‘z-o‘zini anglash, o‘zgalarni tushunish, hissiy sezish, atrof-muhitga, atrofdagi odamlarga nisbatan e’tibor, insoniylik qadr-qimmatini anglash va hurmat qilish hissi rivojlantiriladi;

-oriyat, jasurlik va mardlik tuyg‘usi, burch mas’uliyati shakllantirib boriladi.

O‘quvchilar bilimi, malakasi va ko‘nikmasiga qo‘yiladigan talablar

«**Ona tili**» dasturida asosiy mavzular adabiy-badiiy matnni lisoniy-badiiy tahlil etish orqali ham til bilimlarini mustahkamlash nazarda tutilgan. Dasturda ona tili mavzulariga 40 soat ajratildi.

Kasb-hunar kollejaridagi ta'lim mazmuni yo'nalishi va o'quvchilarning ona tilidan o'zlashtirishi zarur bo'lgan bilimlarni ehtiyoj va qiziqishga muvofiqlashtirib tavsiya etish ma'qul deb hisoblandi.

Bunda o'quvchilarning ona tiliga e'tiborini kuchaytirish, tilning ijtimoiy mohiyatini anglash, o'z ona tili fani tarixi, o'ziga xos tabiatini bilish, davlat tili sifatida undan to'la foydalanish imkoniyatlarini izlashi lozimligini tushuntira va singdira olish orqali amalga oshirilishiga e'tibor berildi.

Shu asosda o'zbekcha nutqiy savodxonlik darajasini o'stirish, so'zni to'g'ri tanlash va qo'llash, fikrning ravshanligini ta'minlovchi lisoniy vositalardan o'rinli foydalanish borasidagi ko'nikmalarini mustahkamlashga keng o'rin berildi. Buni o'qituvchi turli nazorat shakllari yordamida har mavzudan so'ng tekshirib borishi, mavzu puxta o'zlashtirilmagunicha yangi mavzuni boshlamasligi lozim bo'ladi. O'qituvchi grammatik qoidalarining amaliy tatbiqiga xos jihatlarga, so'z va gapning nutq hosilasi sifatidagi xususiyatlariga, gap tuzishdagi g'alizlikka barham berishga e'tiborni qaratishi lozim.

Mazkur dasturda o'quvchilar amalga oshirishlari lozim bo'lgan bilim, ko'nikmalar silsilasi, bajariladigan og'zaki va yozma ishlar turlari hamda yod olinishi kerak bo'lgan nazm namunalari ro'yxati berilgan. Badiiy matnni yod olishni talab etish estetik va ma'rifiy ahamiyatidan tashqari o'quvchi xotirasini mustahkamlashi, so'z boyligini oshirib, nutqi jozibali bo'lishiga katta yordam beradi.

Bunday talablarning qo'yilishi orqali o'quvchilarni mustaqil va hur fikr sohibi, badiiy so'zni anglaydigan, undan ta'sirlanadigan, erkin shaxslar sifatida shakllantirish maqsadi ko'zda tutilgan.

«**Adabiyot**» dasturidagi asosiy mavzular shoir adiblar ijodini o'rganishga oid bo'lib, badiiy asarlar matni bilan ishlash, ularni uqib o'qish, tushunish, tahlil qilish va xulosa chiqarishga yo'naltirilgan. Shu tariqa ma'naviyati yuksak, barkamol shaxslarni tarbiyalash ko'zda tutilgan. Shunga ko'ra dastur mavzulariga 80 soat ajratildi.

Kasb-hunar kollejaridagi ta'lim mazmuni yo'nalishi va o'quvchilarning adabiyotdan o'zlashtirishi zarur bo'lgan bilimlarni ehtiyoj va qiziqishga muvofiqlashtirib tavsiya etish ma'qul deb hisoblandi.

Dasturda o'rganish uchun tanlangan asarlarning badiiy-estetik qimmatini bilan birga tarbiyaviy-ma'rifiy tomonlari ham nazarda tutilgan. Unda matn ustida ishlash adabiyot o'qitishdagi asosiy mashg'ulot hisoblanadi. Har bir badiiy matn o'quvchilar tomonidan mustaqil o'qilishi, har bir o'quvchi tomonidan o'zicha idrok etilishi, o'ziga xos tarzda qabul qilinishi, o'ziga xos xulosalar chiqarilishiga erishilishi adabiyot o'qitishda nihoyatda muhim va katta natija hisoblanadi. O'qituvchi o'rganilgan yoki mustaqil o'qilgan biror matn yuzasidan o'quvchilarga o'z fikrini hukm tarzida aytishi mumkin emas. Chunki bu yoshdagi o'quvchilar yosh va aqliy taraqqiyotiga ko'ra kitobda bitilgan har qanday fikrga ham tanqidiy

qaray olish, o'z qarashlarini himoya qilish malakasiga ega bo'ladilar.

Dasturda o'rganishga taqdim etilgan asarlar faqat qissadan hissa chiqarish tarzida o'qitilishi emas, balki, har bir talaba uni qalbidan, tafakkuridan mustaqil o'tkazishi, o'zicha zavq olishi va o'zicha xulosa chiqarishi lozimligi nazarda tutilgan.

Dastur bilan ishlashda asosiy e'tibor fikrlar xilma-xilligi, xulosalar turlichaligi, o'ylab, fikrlab, mehnat qilib, fikr aytish lozimligiga qaratiladi.

Mazkur dasturda o'quvchilar amalga oshirishlari lozim bo'lgan bilim, ko'nikmalar silsilasi, bajariladigan og'zaki va yozma ishlar turlari hamda yod olinishi kerak bo'lgan nazm namunalari ro'yxati berilgan. Badiiy matnni yod olishni talab etish estetik va ma'rifiy ahamiyatidan tashqari o'quvchi xotirasini mustahkamlashi, so'z boyligini oshirib, nutqi jozibali bo'lishiga katta yordam beradi.

Bunday talablarning qo'yilishi orqali o'quvchilarni mustaqil va hur fikr sohibi, badiiy so'zni anglaydigan, undan ta'sirlanadigan, erkin shaxslar sifatida shakllantirish maqsadi ko'zda tutilgan.

Talabalar quyidagilarni:

- milliy va umumbashariy qadriyatlarni ulug'lashda badiiy adabiyotning ijtimoiy vazifasini anglash;
- o'zbek mumtoz adabiyoti namunalarini ifodali o'qish, sharhlash, janr xususiyatlarini bilish;
- XX asr o'zbek adabiyotining shakllanishi va rivojlanish tamoyillarini bilish;
- asar qahramonlari haqida mustaqil va ijodiy fikrlay olish, ularga tavsif bera bilish, badiiy asarning mohiyati va badiiyatini yorituvchi referat, insho yoza olish;
- asar qahramonlarini umuminsoniy va milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan mustaqil baholay olish;
- badiiy asardagi yozuvchi niyati va bosh muammoni, obrazlar olami, xarakterlar badiiyligi va hayotiyligi darajasini;
- badiiy asarlarning tarkibiy tuzilishiga tayangan holda uni tahlil qilish va baholashni;
- o'rganilgan epik asar mazmunini qisqartirib erkin bayon etish va uning badiiy xususiyatlarini aniqlashni;
- murakkab insoniy tuyg'ular va hissiy kechinmalar xususida fikr yurita olishni;
- mumtoz adabiyot namunalarini lug'at yordamida sharhlab berishni;
- badiiy asar qahramonlarini tavsiflab insho yoza olish;
- hayotiy hodisa to'g'risida erkin insho yoza bilish;
- ro'y bergan hayotiy hodisa haqida yorqin fikrlay olish;
- o'qilgan badiiy asarga taqriz yoza bilish;
- 6-7 badiiy matnni yod ayta olish;
- Lug'atlardan foydalana olish;

- O'rganilayotgan asarning qaysi tur va janrga mansubligini bilish;
- asarning janr xususiyatlarini hisobga olgan holda ifodali va ta'sirchan o'qishni uddalashlari kerak.

Xulosa qilib aytganda, butun e'tibor bilimlarning mustahkam va ongli o'zlashtirilishiga, talabalarni kitobga oshno etish, badiiy asar o'qishga muhabbat uyg'otish, ularda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini o'stirish, Vatan va xalqqa cheksiz mehr hislarini shakllantirish ko'zda tutiladi.

O'QUV DASTURI MAZMUNI

Ona tili darslarining mazmuni (40 soat)

Ona tilim - jonu dilim

Til va tafakkur, ularning o'zaro munosabatlari. Til –muloqot vositasi. Til va nutq tushunchalari. Nutqiy faoliyat, uning shakl va ko'rinishlari. Nutqiy amallar (tinglab tushunish, so'zlash, o'qish va yozish)ni to'g'ri va puxta egallash zarurligi.(2 soat)

O'zbek tilining taraqqiyot bosqichlari. Eski yozma adabiy til va hozirgi o'zbek tili, ularning o'zaro munosabati. O'zbek adabiy tili va xalq tili o'rtasidagi bog'liqlik. (1 soat)

«Davlat tili to'g'risida»gi qonun va undan kelib chiqadigan vazifalar. «O'z ona tilimni puxta bilamanmi?» mavzusida bahs-munozara o'tkazish (2 soat)

To'g'ri yozish - savodxonlik asosi

O'zbek imlosining nazariy asoslari va tamoyillari. Imlo qoidalarining asosiy bo'limini sharhlash. So'zlarda unli va undoshlarning qo'shaloq qo'llanishi. (1 soat)

So'z o'zagiga qo'shimcha qo'shganda yuz beradigan tovush o'zgarishlari asosida to'g'ri yozish. *-ning* va *-ni* kelishik qo'shimchalarining belgisi va belgisiz qo'llash shartlari.(1 soat)

Qo'shma va juft so'zlarning nutq ifodasidagi o'rni, ularni ajratib, qo'shib va chiziqcha bilan yozish asoslari. (2 soat)

Qisqartma so'zlar va bosh harflar imlosida qoidadan chetga chiqish sabablari va unga munosabat. Bo'g'in ko'chirish qoidalarini sharhlash. yozma matnda, ish hujjatlarida bularga qat'iy amal qilish lozimligi. (2 soat)

Tinish belgilari imlosi. Ikki nuqta, vergul, tire, qavs, qo'shtirnoq, so'roq-undov belgini to'g'ri qo'llash asoslari, bularning ishlatilish o'rinlari. (1 soat)

Ko'ngul duri ichra guhar so'zdurur...

Yusuf Xos Hojib, A.Navoiy va boshqalar soʻzning qudrati haqida. Nutqiy muomala odobi va uning xalq kitoblari, mumtoz badiiy asarlardagi talqini. Nutq odobida ijtimoiy, ruhiy, lisoniy omillar. (1 soat)

Nutqda soʻzni toʻgʻri tanlash mezonlari. Bunda soʻzning maʼno koʻlami va xususiyatlarini bilishning ahamiyati. Bir maʼnolilik va koʻpmaʼnolilik, bu holatlarni lugʻatlardan topa bilish. (1 soat)

Soʻz maʼnosining koʻchishi va nutqda bundan oʻrinli foydalanish. Iboralarning obrazlilik va tasirchanligi, gʻayritabiiy soʻzlar, yangi soʻzlar va adabiy til nuqtai nazaridan bunga munosabat. (1 soat)

Soʻzlarning maʼnodoshligi, shakldoshligi, zid maʼnoliligi, maʼno darajalanishi va bularning soʻz qoʻllash imkoniyatlariga munosabati. Bu hodisalarning notiqlik va badiiy sanʼat usullariga asos boʻlishi. (2 soat)

Soʻzning hissiy-taʼsiriy jihatdan nutqdagi oʻrni. Betaraf boʻyoqli soʻzlarni qoʻllash holatlari. Kasbga oid soʻzlar va ilmiy atamalar, ulardan ogʻzaki va yozma nutqda oʻrinli foydalanish. Soʻzning boʻyoqdorligidan nutqda toʻgʻri foydalanish. (2 soat)

Ifoda aniqligi - fikr ravshanligi

Gap- matn sifatida. Fikr ifodasida gapning mantiqiy va grammatik talablariga rioya qilish. Soʻzlarning bogʻlanishida til vositalarining hissasi. Bunda tartib va ohangni oʻzgartirish imkoniyatlaridan foydalanish. (1 soat) Kiritma gaplar. Feʼl kesim va ot kesim (1 soat)

Dialogik matnda lisoniy vositalar va gap qurilishi. Bunday matnlarning nutq uslublaridagi oʻrni. (1 soat)

Gapning shakliy-mazmuniy tuzilishi va uning turlarida sinonimiya koʻlami. Matn tuzish va uni oʻzgartirishda bundan foydalanish yoʻllari. (1 soat)

Matnni kengaytirish, bunda kirish soʻz va kiritmalar, ilova qurilishlari, gap boʻlaklarining uyushib, ajratilib berilishi. (1 soat)

Matnni qisqartirish imkoniyatlari, bunda asosiy fikrni ifodalovchi tayanch soʻzlarni ajratish, qoʻshimcha maʼlumotlarni chiqarish yoʻllari. (1 soat), Bogʻlangan qoʻshma gaplar (2 soat). Ergash gapli qoʻshma gaplar (5 soat). Bogʻlovchisiz qoʻshma gaplar (2 soat). Koʻchirma gapli qoʻshma gaplar (1 soat). Murakkab qoʻshma gap haqida maʼlumot (1soat), Qismlari uyushgan murakkab qoʻshma gaplar (1 soat). Nutq uslublari haqida maʼlumot, soʻzlashuv uslubi (1soat). Publitsistik uslub, badiiy uslub (1soat). Ilmiy uslub, rasmiy uslub (1soat).

ADABIYOT

darslarining mazmuni

(80 soat)

Adabiyot – ma’naviyatni yuksaltirish vositasi (1soat).

Badiiy adabiyot inson kamolotida asosiy vosita ekanligi. Insonning eng yaxshi fazilatlar sohibi, mustaqil, erkin shaxs sifatida shakllanishida, o‘z-o‘zini tarbiyalashida adabiyotning ahamiyati.

Xalq og‘zaki ijodi - bebaho boylik

“Rustamxon” dostoni (4 soat)

Doston ishqiy- qahramonlik dostonlarining eng yaxshi namunalaridan biri ekanligi. Dostonda millatga xos urf-odatlar va insoniy fazilatlarning ulug‘lanishi.

Rustamxon timsoli, unga xos, mardlik, jasurlik, irodalilik.

Huroyim va Oftoboy timsollarida o‘zbek ayollariga xos oqilalik, bardoshlilik. Asarda ifodalangan milliy qadriyatlar va inson ruhiyati tasviri.

Nazariy ma’lumot: Doston va uning turlari haqida ma’lumot.

**Qadimgi adabiy yodgorliklar-ma’naviyat
durdonalari**

“Avesto” (3 soat).

“Avesto”ning qomusiy mohiyatga ega muqaddas kitob ekanligi.

Asarda dunyo ilm-fani, falsafasi, ma’naviyati va madaniyatining 30 asr ilgarigi tafakkur majmui mujassamlanganligi. Zardusht haqida ma’lumot.

Asarning “yaxshi ish, yaxshi xulq va yaxshi amal” olamni ham, odamni ham bezaydi ifodasining mohiyati.

“Ikkinchi fargard” va “Uchinchi fargard”larda inson xulqi, uning xatti-harakatlari natijasining qandayligi uning yaxshi yoki yomon amallarining, hayotining kafolati ekanligi talqini.

O’rxun-Enasoy obidalari (3 soat).

Obidalarining adabiy-badiiy qimmat. Tunyuquq, Kultegin bitiklarida erk va ozodlik tarannumi. Ularda qahramonlik, ona-yurt daxlsizligi va xalq mustaqilligi g‘oyalarining ifodalanishi.

Tunyuquq timsoli. Qahramonga xos jasurlik, yovqurlik, el, mamlakatni birlashtirish uchun fidoiylilik, tinib-tinchimaslik kabi fazilatlarning mahorat bilan tasvirlanganligi.

Ildizni bilish o‘zlikni anglashdir

Imom Ismoil Al-Buxoriy (3 soat).

Muhaddis haqida ma’lumot.

Hadislar – ma’naviy bilimlar qomusi. Ota-onani e’zozlash rahm-shafqatli bo‘lish, saxovat, yetimparvarlik, odamiylik, nafsni tiyish, imon-e’tiqod xususidagi

hadislarning mohiyati.

Nazariy ma'lumot: Hadis haqida.

Ahmad Yassaviy. Hikmatlar. (3 soat).

Shoirning hayoti va ijodi haqida ma'lumot. Hikmatlarda haqiqat –qalbdagi ekanligi, uni poklash, saodat- ma'rifat nurlari bilan ong va ruhni tiniqlashtirishda ekanligi tasviri. Hadislarda insoniy fazilatlar: poklik, halollik, nafsni tiyish, imon-e'tiqod tuyg'ularining ifodalanishi.

Nazariy ma'lumot: Hikmat haqida.

Najmiddin Kubro. Ruboiylar (2 soat).

Shoir haqida ma'lumot. Najmiddin Kubro shoir, olim, faylasuf sifatida. Ruboiylarida lirik qahramon ichki dunyosi, insonning dunyoviy va botiniy ilmlarni egallashi lozimligi tasviri.

Jaloliddin Rumi. Ruboiylar. (2 soat)

Shoir haqida ma'lumot. Ruboiylarida inson ruhi erkinligi, “muhabbat – butun borliqni harakatga keltiruvchi kuch” ekanligi talqini. Shoirning tasvirdagi o'ziga xosligi. Ruboiylarda J.Kamolning tarjimonlik mahorati.

Alisher Navoiy. “Xamsa” dostonidan parchalar (10 soat).

Navoiyning hayoti va ijodiy faoliyati. Alisher Navoiy shoir, olim, davlat arbobi sifatida.

“Hayrat ul- abror” dostonidan parcha. O'ninchi maqolot- “Rostlik ta'rifida...”da to'g'rilik va egrilik talqini. Navoiyning rost va yolg'on haqidagi qarashlari.

“Layli va Majnun” dostonida ishq-muhabbat, inson erki talqini va uning ijtimoiy-falsafiy mohiyati.

Layli timsoli, uning malohati tasviri.

Qays timsoli, uning bilimlarni egallashdagi muvaffaqiyatlari sabablari va mohiyati. Dostonda ishq talqini.

Nodira. Lirika. «Fig'onkim», «Ehtiyoj», «Firoqnoma». (2 soat).

Shoira hayoti va ijodi haqida ma'lumot. She'rlarida ifodalangan hijron, ayriliq talqini, ayol izzatoblari tasviri.

Muhammad Amin Muqimiy. G'azallar. «Navbahor», «Emdi sendek...», «Zulm ila qahru g'azab» (2 soat)

Shoir hayoti va ijodi haqida ma'lumot. G'azallarida bahor madhi, tabiat manzaralaridan zavqlanish, ishq – muhabbat tasviri. «Zulm ila qahru g'azab» g'azalida ifodalangan ijtimoiy tengsizlik va unga qarshi inson ruhiyati isyoni.

XX asr adabiyoti namunalari

Hamid Olimjon. She'rlar. «O'rik gullaganda», «G'azal». (2 soat)

Shoir hayoti va ijodi haqida ma'lumot. She'rlarida ifodalangan tabiat go'zalligi va unga oshufta lirik qahramon holatining mahorat bilan tasvirlangani. "G'azal"ida ifodalangan sadoqat tuyg'ulari, tabiat, shamol timsollarning shoir ruhiyatiga bog'liqligi tasviri.

S. Zunnunova. «Ruh bilan suhbat» asari (3 soat)

Asarda urushning inson boshiga solgan adadsiz kulfat-alamlari va bu anduhlarning ayol e'tiqodiga dahl qilolmaganligi. Ona timsolidagi qarama-qarshi kechinmalar: farzandi kamolidan quvonch, shukronalik va shu kunga yetolmaganlar haqida anduhli xotiralar kurashi talqini.

Erkin Vohidov. «Ruhlar isyoni» (3 soat).

Shoir hayoti va ijodi haqida ma'lumot.

"Ruhlar isyoni" dostonida tasvirlangan realistik tasvir va rivoyatlarning o'zaro uyg'unligi.

Dostondagi Nazrul islom timsoli. Dostonning "Tug'ilgansan ozod, mudom ozod bo'lib qol!", "Eldan omad ketsa, Dastlab hamjihatlik yo'qolgay" misralari mohiyati.

Dostondagi yashashdan maqsad g'oyasining bo'rttirib tasvirlanishi.

O'tkir Hoshimov. «Bahor qaytmaydi» (4 soat).

Yozuvchi hayoti va ijodi haqida ma'lumot. Qissada ijtimoiy hayot, muhabbat, vafo, sadoqat tuyg'ularining ifodasi, o'tkinchi mayllarga berilib shaxsiyatparastlik, umuminsoniy qadriyatlarni mensimaslik asar qahramonini fojiaga olib kelganligi talqini.

Abdulla Oripov. She'rlar. (2 soat).

Shoir haqida ma'lumot. «Birinch muhabbatim», «Sen bahorni sog'inmadingmi?», she'rlarida lirik qahramon qalbi, ruhiyati manzaralarining mahorat bilan tasvirlanganligi. Undagi muhabbat, sog'inch, o'kinch tuyg'ulari. Oshiqlik, Odamlilik va Hayot haqidagi falsafiy qarashlar talqini.

Tohir Malik. «Alvido, bolalik!» (3 soat).

Yozuvchi haqida ma'lumot. Qissada bolalar hayoti muammolariga jamiyat a'zolari munosabatining qarama-qarshi qo'yilishi. Asarda o'smirlar dunyosi, ular tabiatini tushunmaslik yomon oqibatlariga olib kelishi mumkinligi, ularga xos ruhiy kechinmalarning mahorat bilan ifodalanishi. Bolalik- umrning asl pallasi ekanligi talqini.

Muhammad Yusuf. She'rlar (2 soat).

Shoir haqida ma'lumot. "Jayron", "Muhabbat", "Yangi yil kechasi" she'rlarida ifodalangan odam, tabiat, olam o'rtasidagi bog'liqlik va inson ruhiyati manzaralari tasviri. Shoir she'rlarining jozibadorligini ta'minlagan samimiylik va ta'sirchanlik.

Jahon adabiyoti xazinasidan

Sa'diy Sheroziy. "G'azallar" (2 soat).

Shoir haqida ma'lumot. G'azallarda ifodalangan yuksak badiiy mahorat, ishq va oshiqlik zavqi tasviri. Ulardagi chuqur falsafiy fikrlar, teran mushohada va lirik qahramon shaxsiyati tasviri.

Jek London. "Hayotga muhabbat" (3 soat).

Yozuvchi haqida ma'lumot. Hikoyada insondagi hayotga bo'lgan muhabbatning o'lim ustidan g'alabasi. Do'stlikka xiyonat qiluvchining ayanchli taqdiri. Asar qahramonining hayot uchun mashaqqatli kurashi tasviri.

Chingiz Aytmatov. "Jamila" qissasi (3 soat).

Yozuvchining hayoti va ijodi haqida ma'lumot. "Jamila" qissasida ifodalangan pokiza muhabbat, inson erki va huquqi hamda asriy udumlarga munosabat ifodasi. Asarning "muhabbat haqida yozilgan eng ajoyib qissa" ekanligi.

Asarlarni o'rganish uchun: 62 soat
Ijodiy ishlar va takrorlash
uchun: 18soat

Yod olinishi lozim bo'lgan asarlar

1. "Rustamxon" dostonidan parcha.
2. Hadislardan namunalar.
3. Ahmad Yassaviy hikmatlaridan namunalar.
4. Jaloliddin Rumi ruboiylaridan.
5. Alisher Navoiy. "Layli va Majnun" dostonidan parcha.
6. Nodira g'azallaridan namuna.
7. Erkin Vohidov. "Ruhlar isyoni" dostonidan parcha.
8. Abdulla Oripov. She'rlaridan namunalar.
9. Muhammad Yusuf. She'rlaridan namunalar.
10. Muqimiy. «Emdi sendek...» g'azali.
11. H. Olimjon. «O'rik gullaganda».
12. S. Sheroziy. G'azal.

Adabiyot bo'yicha og'zaki va yozma ishlarning turlari:

Og‘zaki ishlar. Badiiy asarning janr xususiyatlarini hisobga olgan holda to‘g‘ri va ifodali o‘qish, she‘riy matnlarni yod aytish. O‘qilgan nasriy asarlarning qahramonlariga tavsif berish.

She‘riy asarda obrazli tasvir, badiiy detal va nazmiy san‘atlarni sharhlab berish.

Yozma ishlar. O‘qilgan asar bo‘yicha obrazlarga tavsif beruvchi mustaqil insho yoki taqriz yozish. Mumtoz adabiyot namunalariga o‘z tushunchasi asosida va lug‘atdan foydalangan holda sharh yozish ko‘nikmasiga ega bo‘lish. Darsda o‘rganilgan asarlar yuzasidan adabiy insho yozish malakasini egallash.

“ONA TILI VA ADABIYOT” fanidan mavzuiy reja va soatlar taqsimoti

№	Fan bo‘limlari va mavzular	Umumiy yuklama (soatlarda)							
		Dars turi		bo‘yicha		soatlar		taqsimoti	
		Hammasi	Jami	Nazariy (ma‘ruz)	Amaliy	Labarot riva	Seminar	Kurs ishi/lovih	Mustaqil ish
1	Ona tilim - jonu dilim Til va tafakkur, ularning o‘zaro munosabatlari	1	1	1	-	-	-	-	-
2	Nutqiy faoliyat, uning shakl va ko‘rinishlari.	2	1	1	-	-	-	-	1
3	O‘zbek tilining taraqqiyot bosqichlari.	1	1	1	-	-	-	-	-
4	“Davlat tili to‘g‘risida”gi qonun va undan kelib chiqadigan vazifalar.Bayon yozish va uning tahlili.	3	2	1	1	-	-	-	1
5	To‘g‘ri yozish - savodxonlik asosi O‘zbek imlosining nazariy asoslari va tamoyillari.	1	1	1	-	-	-	-	-
6	So‘z o‘zagiga va qo‘shimchalardagi tovush o‘zgarishlari, ularning imlosi	2	1	1	-	-	-	-	1
7	Qo‘shma va juft so‘zlarning nutq ifodasidagi o‘rni, ularning imlosi	3	2	1	1	-	-	-	1
8	Qisqartma so‘zlar va bosh harflar imlosi, Bo‘g‘in ko‘chirish qoidalari	3	2	1	1	-	-	-	1
9	Tinish belgilari imlosi.Diktant yozish.	1	1	-	1	-	-	-	-
10	Ko‘ngul duri ichra guhar so‘zdurur... Yusuf Xos Hojib, A.Navoiy va boshqalar so‘zning qudrati haqida. Nutq odobi	2	1	1	-	-	-	-	1
11	Nutqda so‘zni to‘g‘ri tanlash mezonlari. Bir ma’nolilik va ko‘pma’nolik	1	1	1	-	-	-	-	-
12	So‘z ma‘nosining ko‘chishi. Iboralarning obrazlilikligi	2	1	1	-	-	-	-	1
13	So‘zlarning ma‘nodoshligi, shakldoshligi, zid	3	2	1	1	-	-	-	1

	ma'noliligi, ma'no darajalanishi								
14	So'zning hissiy-ta'siriy jihatdan nutqdagi o'rni. Kasbga oid so'zlar va atamalar. Test topshiriqlari ustida ishlash.	3	2	1	1	-	-	-	1
15	Ifoda aniqligi - fikr ravshanligi Gap, uning mantiqiy va grammatik xususiyatlari.	1	1	1	-	-	-	-	-
16	Kiritma gaplar. Fe'l kesim va ot kesim	2	1	1	-	-	-	-	1
17	Dialogik matnda lisoniy vositalar va gap qurilishi.	2	1	1	-	-	-	-	1
18	Gapning shakliy-mazmuniy tuzilishi va sinonimiyasi	2	1	1	-	-	-	-	1
19	Gapni kengaytiruvchi bo'laklar, gap bo'laklarining uyushib, ajratilib berilishi.	2	1	1	-	-	-	-	1
20	Matnni qisqartirish va kengaytirish yo'llari	2	1	1	-	-	-	-	1
21	Bog'langan qo'shma gaplar	3	2	1	1	-	-	-	1
22	Ergash gapli qo'shma gaplar	7	5	4	1	-	-	-	2
23	Bog'lovchisiz qo'shma gaplar	3	2	1	1	-	-	-	1
24	Ko'chirma gapli qo'shma gaplar	1	1	1	-	-	-	-	-
25	Murakkab qo'shma gaplar	1	1	1	-	-	-	-	-
26	Nutq uslublari. So'zlashuv uslubi	1	1	1	-	-	-	-	
27	Publitsistik va badiiy uslub	2	1	1	-	-	-	-	1
28	Ilmiy uslub va rasmiy uslub. Bayon yozish va uning tahlili.	3	2	1	1	-	-	-	1
	“Ona tili” fani bo'yicha hammasi	60	40	30	10	-	-	-	20
29	Adabiyot – ma'naviyat yuksaltirish vositasi.	1	1	1	-				-
30	XALQ OG'ZAKI IJODI - BEBAHO BOYLIK “Rustamxon” dostonini o'qish, matn ustida ishlash.	3	2	1	1				1
31	Dostondagi timsollar, ularning fazilatlari. Doston haqida ma'lumot.	3	2	2	-				1
32	Taassurot yozish. «Rustamxon» dostonidagi menga yoqqan qahramon».	1	1	-	1				-
33	QADIMGI ADABIY YODGORLIK-LAR-MA'NAVIYAT DURDONALARI “Avesto” asarini o'rganish,. “Ikkinchi fargard” matnini o'qish, tahlil qilish.	3	2	2	-				1
34	“Uchinchi fargard” matnini o'qish, tahlil. Bahs-munozara: “Avesto”ning “yaxshi ish, yaxshi xulq va yaxshi amal” shiori	3	2	-	2				1
35	O'rxun-Enasoy obidalarini o'qib o'rganish, matn ustida ishlash	3	2	1	1				1
36	Tunyuquq timsoli. Qadimiy obidalarining adabiy-badiiy qimmati.	3	2	2	-				1
37	Insho va tahlil. «Erk va ozodlik uchun kurashganlar»	2	2	-	2				-

38	<i>ILDIZNI BILISH O'ZLIKNI ANGLASHDIR</i> Imom Ismoil Al-Buxoriy.. Hadis haqida.	3	2	2	-				1
39	Ahmad Yassaviy. Hikmatlar.	3	2	2	-				1
40	Hikmatlarni o'qish, matn ustida ishlash, tahlil qilish, Hikmat haqida ma'lumot.	3	2	1	1				1
41	Ijodiy matn yaratish. «Hadislar va hikmatlar- poklikka etaklar»	1	1	-	1				-
42	Najmiddin Kubro. Ruboiylarni o'qish, matn ustida ishlash, tahlil qilish	3	2	1	1				1
43	Jaloliddin Rumi. Ruboiylarni o'qish, matn ustida ishlash, tahlil qilish.	3	2	1	1				1
44	Ijodiy ish. Mavzu himoyasi: «Menga yoqqan ruboiy».	1	1	-	1				-
45	She'rxonlik. «Ruboiy sehri»	1	1	-	1				-
46	Alisher Navoiy. “Hayrat ul-abror” dostonidan parchani o'qish, tahlil qilish.	6	4	2	2				2
47	“Layli va Majnun” dostonini o'qish, tahlil.	6	4	2	2				2
48	Doston timsollari–Layli, Majnun, Navfal v.b.	4	3	2	1				1
49	Bahs-munozara. «Menga yoqqan qahramon»	1	1	-	1				-
50	Insho va tahlil . «Layli timsoliga tavsif»	2	2	-	2				-
51	Nodira.G'azal va muashsharni o'qish, tahlil.	3	2	1	1				1
52	Muqimiy.Lirika.“Navbahor”, “Emdi sendek...”, “Zulm ila qahru g'azab”. Bahru bayt.	3	2	1	1				1
53	Takrorlash.Test topshiriqlari bilan ishlash.	1	1	-	1				-
54	<i>XX ASR ADABIYOTI NAMUNALARI</i> H.Olimjon. O'rik gullaganda”, “G'azal” she'rlari	3	2	1	1				1
55	S. Zunnunova. “Ruh bilan suhbat” asari. Matn ustida ishlash. Muhokama.	3	2	1	1				1
56	Erkin Vohidov. “Ruhlar isyoni” dostonini o'qish, matn ustida ishlash	3	2	1	1				1
57	Dostondagi Nazrul islom timsoli. Bahs-munozara. “Tug'ilgansan ozod, mudom ozod bo'lib qol!”	1	1	-	1				-
58	O'tkir Hoshimov. “Bahor qaytmaydi” qissasi matni ustida ishlash.	3	2	1	1				1
59	Qissadagi Alimardon, Muqaddam, Anvar timsollari.	3	2	1	1				1
60	Insho va tahlil:1.«Erkni tarannum etuvchi doston».2.«Alimardon timsoliga tavsif»	2	2	-	2				-
61	Abdulla Oripov.«Birinci muhabbatim», «Sen bahorni sog'inmadingmi?», she'rlarini o'qish, matni ustida ishlash. She'rxonlik.	3	2	1	1				1
62	Tohir Malik.“Alvido, bolalik!”qissasini o'qish, matn ustida ishlash.	3	2	1	1				1
63	Qissadagi o'smirlar dunyosi, ularga xos ruhiy kechinmalar tahlili.	2	1	-	1				1
64	Bahs- munozara. «Bolalik- umrning asl pallasi».	1	1	-	1				-
65	Muhammad Yusuf.“Jayron”, “Muhabbat”, “Yangi yil kechasi” she'rlari matni ustida ishlash.	3	2	1	1				1
66	Takrorlash. Test topshiriqlari bilan ishlash.	1	1	-	1				-

67	<i>JAHON ADABIYOTI XAZINASIDAN</i> Sa'diy Sheroziy.G'azallari matni hamda lug'at ustida ishlash. G'azalxonlik	3	2	1	1				1
68	Ifodali o'qish mashqi.	1	1	-	1				-
69	Jek London. Yozuvchi haqida ma'lumot .“Hayotga muhabbat” hikoyasi matni ustida ishlash	3	2	2	-				1
70 71	Hikoya qahramoni ruhiyatini o'rganish, tahlil. Bahs-munozara.«Hikoyadan olgan taassurotlarim»	2	2	-	2				-
72	Chingiz Aytmatov.“Jamila” qissasini o'qish matn ustida ishlash, tahlil qilish.	3	2	1	1				1
73	Takrorlash. Test topshiriqlari bilan ishlash.	1	1	-	1				-
	“Adabiyot” fani bo'yicha hammasi	110	80	36	44				30
	Jami:		120	66	54	-	-	-	50

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch, -T.: “O'zbekiston”, 2009.
2. Karimov N. va boshqalar. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi darsligi. (oliy o'quv yurti talabalari uchun) –T.: 1999.
3. Abduraxmonov X, Rafiyev A.Rafiyev, D.Shodmonqulova. O'zbek tilining i. amaliy grammatikasi. –T.: “O'qituvchi”, 1992.
4. Boboyev. T. She'riyat qoidalari. –T.: 1996.
5. Jamolxonov.X.A Hozirgi o'zbek adabiy tili.O'quv qo'llanma.1-2 qism, Nizomiy nomidagi ToshDPU, 2004.
6. 6.Qo'ng'urov R. va b. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. –T.: 1992.
7. Qosimov B. va boshqalar. Milliy uyg'onish davri adabiyoti. –T.: “Ma'naviyat”, 2004.
8. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili, - T.: “Universitet”, 2005.
Sayfullayeva R. va boshqalar. Hozirgi o'zbek tili. – T.: O'zMU. 2007.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Abdurahmonov G' va boshqalar. Ona tili. 10-sinf. -T.: "O'qituvchi". 2004.
2. Abdurahmonov G' va boshqalar. Ona tili. 11-sinf. -T.: "O'qituvchi". 2004.
3. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. -T.: "O'qituvchi", 1997.
4. Hojiyev A. O'zbek tilining sinonimlarining izohli lug'ati. -T.: 1978.
5. O'zbek tilining imlo lug'ati. -T.: "O'qituvchi", 1996.
6. Tursunov U, Muxtorov J, Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -T.: "O'qituvchi", 1992.
7. Qilichev E. O'zbek tilining amaliy stilistikasi. -T.: "O'qituvchi", 1985.
8. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. -T.: 2006.
9. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. -T.: 1999.
10. Rafiyev A va boshqalar. O'zbek tili va adabiyotidan o'quvchilar bilimini reyting asosida baholash. -T.: 1999.
11. Xojiahmedov A. She'riy san'atlar. -T.: 1998.
12. Xojiahmedov A. Mumtoz qofiya malohati. -T.: 1999.
13. «Til va adabiyot ta'limi», "Jahon adabiyoti" jurnallari, «Ma'rifat», «O'zbekiston adabiyoti va san'ati», «Yozuvchi» va h.o. gazetalar.
14. Qosimov B. va b. «Adabiyot» darsligi (10-sinf) -T.: «O'qituvchi», 2003.
15. Karimov N. va b. «Adabiyot» darsligi (11-sinf) -T.: «O'qituvchi», 2004.
16. To'xliyev B. va b. «Adabiyot» darsligi (Akademik litseylar uchun), 2002.
17. Husanboyeva Q. «Adabiy ta'limda mustaqil fikrlashga o'rgatish asoslari» T.: Uzinkomsentr, 2005.
18. G'ulomova N. «Adabiyot darslarida ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish», T., 2003.
19. Yo'ldoshev Q. «Adabiy saboqlar - 7», T.: «Sharq» 2004.
20. Yo'ldoshev Q. «Adabiy saboqlar - 8», T.: «Sharq» 2009.
21. Usmonova K. «Adabiy ta'limda ilg'or pedagogik texnologiyalar», RTM, 2008.